

WERK AAN HET SPOEL

LANDSCHAPPELIJKE ALLURE

Bij de Lekdijk tussen Everdingen en Culemborg staan aan weerszijden van de rivier maar liefst vier forten die behoren tot de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Een groot aantal werken binnen deze 19-de eeuwse verdedigingslinie – recentelijk voorgedragen bij de UNESCO als werelderfgoed – is de afgelopen jaren gerestaureerd. Werk aan het Spoel bij Culemborg wordt dit jaar opgeleverd als culturele ontmoetingsplek en kan gezien de ligging als één van de hoogtepunten worden beschouwd.

WATERLINIEFORT CULEMBORG WORDT
'NATUURCULTUURCENTRUM'

Uitgraving wordt openluchttheater

De herbouwde genieloods met één van de bomvrije gebouwen.

Werk aan het Spoel bevindt zich op een kruispunt van landschappen: de rivier de Lek naar het westen en noorden, Culemborg en zijn spoorbrug naar het oosten en het weidegebied de Goilberdingerwaard naar het zuiden. Op het rijksmonument zelf – luttele kilometers buiten het historische stadje – bevinden zich diverse laat 19-de eeuwse militaire gebouwen. Met de goede locatievoorwaarden moest iets gedaan worden, vond de gemeente Culemborg begin deze eeuw en kocht het fort aan. Algemeen projectleider Sander Booms: "Werk aan Het Spoel werd toen nog gekraakt, het was overwoekerd geraakt waardoor de kwaliteiten niet meer zichtbaar waren en de gebouwen op het terrein – twee bomvrije gebouwen, een genieloods en een fortwachterswoning – waren verwaar-

loosd. Wij hebben in 2003 een prijsvraag uitgeschreven voor de invulling en de Stichting Werk aan het Spoel kwam daaruit als winnaar. Deze stichting is opgericht door Culemborgers en wil van het fort een aantrekkelijke culturele ontmoetingsplek maken."

INUNDATIESLUIS

Uitgangspunt van het restauratie-ontwerp was: toegankelijk maken en op duurzame wijze exploiteren. "Het fort krijgt een eigentijdse invulling." Die kreeg bijvoorbeeld vorm in de nieuwbouw van een bezoekerscentrum met biologische horeca en uitkijktoren, een openluchtpodium in een bestaande uitgraving, tentoonstellingsmogelijkheden voor kunst en diverse ruimtes voor het plaatselijke verenigingsleven in de afzonderlijke, op te knappen gebouwen. ▼

ZOEKWERK

Endevoets Dakbedekkingen uit het Brabantse Laarbeek was betrokken bij zowel de nieuwbouw als de restauratiewerkzaamheden op Werk aan het Spoel. Tiny Endevoets: "Wij verrichten dakwerk in brede zin, inclusief isolatie en gootherstel. Je kunt je dus voorstellen dat onze werkzaamheden in Culemborg vrij divers waren. Op het nieuwe Forthuis brachten wij isolatieplaten aan onder de houten gevelbedekking; dat zijn pvc-banen die als het ware aan elkaar geföhnd worden. De herbouwde genieloods is voorzien van nieuwe dakgoten en we hebben de originele dakpannen gereinigd teruggeplaatst." De gerestaureerde fortwachterswoning werd eveneens voorzien van bestaande dakpannen. "Wij hebben enkele exemplaren moeten vervangen. Daar is dan wat zoekwerk op basis van kleur en jaar van productie bij nodig, want wij proberen het origineel uiteraard zo dicht mogelijk te benaderen. Dat is goed gelukt. Verder is bij het gootherstel aan de fortwachterswoning gebruik gemaakt van de originele muurbeugels."

GEVARIEERDE OPDRACHT

Bouwbedrijf van den Bouwhuijsen uit 's-Hertogenbosch stond garant voor de uitvoering van de restauratie en nieuwbouw op fort Werk aan het Spoel. De werkzaamheden begonnen in het voorjaar van 2009 en namen twee jaar in beslag. Projectleider en -coördinator Adrie Aarts: "Het was een gevarieerde opdracht op een gecompliceerd, glooiend terrein. De gebouwen waren er niet al te best aan toe voorafgaand aan het project en in alle panden was houtrot aanwezig. De bomvrije kelders hebben een uitvoerige gevelrestauratie ondergaan, en met behulp van een nieuwe fundering en gemetselde borstwering hebben wij de verplaatste genieloods plank voor plank kunnen herbouwen. Elk onderdeel werd zorgvuldig gedemonteerd, gelabeld en genummerd. Zowel de gerestaureerde gebouwen als het nieuwe Forthuis voldoen straks aan de laatste bouwkundige en installatietechnische eisen. Restauratiewerkzaamheden nemen in ons bedrijf een bijzondere plaats in. Het is mooi dat zo'n vervallen en overwoekerd monument als fort Werk aan het Spoel op deze manier een tweede leven krijgt."

De verbeterde toegankelijkheid van het terrein voor bezoekers en passanten werd vastgelegd in een landschapsplan van Rietveld Landscape en Atelier de Lyon. Daarin was tevens een ontwerp opge-

de dijk werd afgekeurd door de verantwoordelijke autoriteiten. "Nu is het op slimme wijze zichtbaar gemaakt. Je rijdt er straks zelfs doorheen", aldus bouwkundig projectmanager Denis Scholten.

de schootsgaten – werden zogenoemde superpanorama's gecreëerd, coupures die uitzicht bieden naar de rivier, de stad, en het weidegebied met onder meer een monumentale kogelvanger. Nog mooier is het uitzicht vanaf het markante nieuwe bezoekerscentrum, dat als een houten heuvel meteen de aandacht trekt tussen de bescheiden militaire objecten. Het kan een zeldzame pleisterplaats worden op de in het seizoen druk bereiden Goilberdingdijk, denkt ontwerper Casper Schuuring (Monk Architecten). "Het Forthuis wordt een aantrekkelijke plek om te stoppen. De toegang ligt naar de weg toe, zodat passanten daartoe worden uitgenodigd. Het gebouw is ontworpen als een vooroorlogse tank, maar kent zachte hoeken waardoor het niet domineert en een stealth-achtige uitstraling heeft. Binnenin is gezorgd voor een basale, militaire uit-

AANVANKELIJK ZOU DE SLUIS WORDEN HERBOUWD, MAAR EEN NIEUW 'GAT' IN DE DIJK WERD AFGEKEURD DOOR DE VERANTWOORDELIJKE AUTORITEITEN.

nomen voor het zichtbaar maken van de voormalige inundatiesluis – het oudste deel van het fort uit 1794. Als referentiepunt, want de sluis was niet daadwerkelijk meer aanwezig. Aanvankelijk zou de sluis worden herbouwd, maar een nieuw 'gat' in

LANDSCHAPSPLAN

Het fort werd opengelegd naar de omgeving toe, door middel van strakke grashellingen en het verplaatsen van bomen. In de aarden omwalling - op en nabij

(Advertentie)

Het nieuwe Forthuis met uitkijktplatform.

van de rivier af. Dit exemplaar heeft een natuurlijke centrumfunctie in het landschap. Het erfgoedbehoud geschiedt uiteraard met respect voor de militaire historie, maar die landschappelijke kwaliteit staat centraal in het ontwerp."

BEHEERDER

Bouwkundig adviseur restauratie Ben Massop (BBM restauratiearchitectuur) schreef de bestekken met betrekking tot de bestaande gebouwen voor hoofdaannemer Bouwbedrijf van den Bouwhuijsen, dat zowel de restauratie als de nieuwbouw uitvoerde. "De genieloods die voorheen in het amfitheater stond – een uitgraving – is gedemonteerd en opnieuw opgebouwd op een plek waar het op vroege ontwerptekeningen ook al ingetekend stond – een monumentaal verantwoorde oplossing. Het metselwerk van de bomvrije gebouwen was door druk in de aarden wallen hier en daar gescheurd. Dat hebben wij met rvs-ankers en nieuw metselwerk hersteld, net als de geveldelen van de stalen deuren en de deuren zelf. En de fortwachterswoning wordt gemoderniseerd en geschikt gemaakt voor bewoning." Booms: "Daar komt weer een beheerder te wonen. Dat is een grote pré, want wij willen als eigenaar dat er permanent iemand aanwezig is die het uitnodigende karakter van dit monument bewaakt. Gezien de kwaliteit van het ontwerp en de exploitatieplannen zijn wij ervan overtuigd dat het gaat lukken." ■

Uitzicht over de Lek vanaf dak Forthuis

STRALEN, INJECTEREN, BESCHERMEN

Superlook is gespecialiseerd in gevelbehoud en wordt om uiteenlopende redenen bij monumentale projecten betrokken. Op Werk aan het Spoel ging het om het verwijderen van roest aan monumentaal gevelijzer (fijnstralen), het injecteren van los zittende delen in het monumentale metselwerk en het aanbrengen van een tegen vocht beschermende bijenwaslaag op de gevels van de bomvrije gebouwen en de fortwachterswoning. Eigenaar Roy Nordsiek over het injecteerwerk: "BBM restauratiearchitectuur heeft de holle ruimten aangegeven in het metselwerk. Op die plekken hebben wij om de 10 à 15 centimeter gaten geboord en natuurlijk hydraulische Unilith-mortel naar binnen gepompt. Dat hecht zich van nature en bezit eigenschappen die de originele omstandigheden het dichtst benaderen, waardoor er geen monumentaal metselwerk hoeft te worden verwijderd. De scheuren zijn dichtgezet met klei om de minerale Unilith-mortel naar binnen te pompen. De klei is weer verwijderd nadat de mortel is uitgehard en na-geïnjecteerd. Daarna is het originele voegwerk en stucwerk hersteld."

"EIGENTIJD'S MONUMENT VAN GRAS"

Landschapsarchitect Ronald Rietveld benadrukt het hybride karakter van het ontwerp voor fort Werk aan het Spoel en de gekozen samenwerkingsvorm. "De ideeën van de opdrachtgever en de wensen van de Stichting Werk aan het Spoel liggen aan de basis van het ruimtelijk plan dat is gemaakt door Rietveld Landscape en Atelier de Lyon. Het is een ontwerp op het grensvlak van kunst en landschapsarchitectuur. Het verleden is als inspiratiebron gebruikt, zonder te historiseren. Het fort is vormgegeven als een eigentijds monument: een grassculptuur waar alle functies en historische objecten en gebouwen onderdeel van uitmaken. Het fort is vrij eenvoudig, maar strak vormgegeven en duidelijk zichtbaar in het landschap, met het Forthuis als duidelijke nieuwe toevoeging. Zo moet het fort zelf de attractie zijn en een publieke bestemming voor velen worden." Wij hebben net als bij andere werken in de Nieuwe Hollandse Waterlinie uitvoerig gebruik gemaakt van de kennis van militair historicus Douwe Koen. Met zijn en onze kennis ontstaat een goede balans tussen heden, verleden en toekomst."

van den
Bouwhuijsen
B O U W B E D R I J F

Bouwbedrijf van den Bouwhuijsen is een gezond, traditioneel familiebedrijf, opgericht in 1873 en reeds 5 generaties bezig met hetzelfde doel. Bouwen met oog voor kwaliteit van product en omgeving om zodoende van mensen tevreden klanten te maken. Deze doelstellingen bewaken we met een ISO 9001-2000 kwaliteitssysteem. Uw en onze veiligheid met een VCA veiligheidssysteem, maar beide vooral door betrokkenheid van al onze medewerkers. Dat we in 1998 het recht kregen om de titel hofleverancier te dragen zien we dan ook als de figuurlijke kroon op ons werk.

Zandzuigerstraat 15, 5222 AH 's-Hertogenbosch
Telefoon 073 6424545 Telefax 073 6426475

Postbus 211, 5201AE 's-Hertogenbosch
algemeen@bouwhuijsen.nl www.bouwhuijsen.nl